

Давлат ва ҳуқуқ назарияси фанидан оралиқ назорат

1-казус

2008 йил 17 февралда Косово парламенти бир томонлама Косовонинг мустақиллигини эълон қилди. Бироқ Сербия Конституциясига биноан, Косово Сербиянинг автоном вилояти сифатида эътироф этилган бўлиб, унинг суверенитети тан олинмайди.

Косовонинг суверенитети 2008 йил 18 февралда Афғонистон, Тайвань ва бир қатор Европа мамлакатлари томонидан тан олинди. Франция биринчи бўлиб бундай қарорни қабул қилди, кейин Буюк Британия, АҚШ ва Италия унга қўшилди.

Шу билан бирга, Испания, Кипр, Греция, Словакия, Болгария, Руминия, Хитой ва Россия мамлакатнинг мустақиллигини тан олишга қарши бўлиб чиқди. 2008 йил 19 февралда Болгария ўз фикрини ўзгартирди ва келажақда Косово суверенитетини тан олишини эълон қилди.

Давлатнинг асосий белгиларидан бири бўлган суверенитет тушунчасини таҳлил этинг. Давлатнинг бошқа давлатлар томонидан тан олиш ёки олинмаслигини давлат белгиларига алоқадорлигини таҳлил этинг. Сизнингча, вазиятга қандай ҳуқуқий ечим бериш мумкин.

Косово парламенти бир томонлама Косовонинг мустақиллигини эълон қилиниши ва у билан боғлиқ бўлган казусда келтирилган муаммоли вазиятларга ҳуқуқий баҳо бериш ва уларга аниқлик киритилиши мақсадга мувофиқ. Бунда биз қуйида келтирилган асосларга ҳамда аҳамият беришимиз лозим деб ҳисоблаймиз:

- 1). Давлат тушунчаси ва унинг асосий белгилари нималардан иборат.
- 2). Суверенитет тушунчаси ва суверен давлат хусусиятлари.
- 3). Косово Республикасининг суверен давлат сифатидаги ҳаракатлари.
- 4). Косово Республикасининг давлат суверенитетини тан олиш ёки тан олмаслиги юзасидан жаҳондаги давлатлар ва халқаро ташкилотларнинг қарашлари.

Кириш

Ҳар бир давлат – бетакрор ижтимоий ҳодисадир. У ҳар қайси халқ тарихий ва маънавий тараққиётининг ҳосиласидир, унинг ўзига хос, ўзига мос маданияти ривожининг натижасидир.¹

Давлат жамият ривожининг муайян босқичида юзага келган. У ўзининг шаклланиши ва ривожланишида узоқ ва мураккаб йўлни босиб ўтган. Жамият ривожининг дастлабки босқичларида давлат етарлича ривожланмаган сиёсий ҳодиса бўлган. Бундай давлат, энг аввало, мажбурлашга асосланган.

Демократия шароитида давлат цивилизация талабларига мос тарзда ривожланади. У иқтисодий ва маънавий омиллар асосида ҳокимиятнинг мамлакатда тартиботни таъминлайдиган бир бутун ташкилотига айланади. Давлат ўзининг асосий вазифасини – халқ ҳокимиятчилиги, иқтисодий эркинлик, мустақил шахс эркинлигини таъминлаш вазифасини адо этади.

Давлат жамиятни ўз қонун-қоидаларига кўра идора қилади, турли тип, шаклларда ташкил топади ҳамда мамлакат миқёсида жамиятни уюштириш

¹ Каримов И.А.. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-том, Т., “Ўзбекистон”, 1996, 6-б

масалаларини ҳал қилиш, унинг ташқи муносабатларини белгилаш ваколатлари бўлган ҳукмрон тузилма ҳисобланади.

Унинг фаолияти жамиятнинг ҳамма соҳасига таъсир қилади. У ваколатни халқдан олади ва ўзига тегишли ваколатни ўзининг махсус тузилмалари – давлат органлари амалга оширади. Давлат халқ манфаатини кўзласа, унга ижтимоий ҳаётда, давлат ишларида, хўжалик юритишда эркинлик берса, тинчлик сиёсатини юргизса, давлат демократик ҳисобланади ва тараққиётга сабаб бўлади. Аксинча, халқнинг эркинлигини чекласа, тараққиётга тўсқинлик қилса, зўравонлик билан иш олиб борса, реакцион, нодемократик давлат ҳисобланади.²

1. Давлат тушунчаси ва унинг асосий белгилари.

Давлат атамаси турли адабиётларда турлича талқин қилинади. Жумладан:

Давлат (умумижтимоий) – бу муайян ҳудудда олий ҳокимиятни амалга оширувчи, махсус бошқарув ва мажбурлов аппаратиغا эга бўлган, жамиятдаги барча ижтимоий – сиёсий гуруҳларнинг манфаатларини ифода этувчи, уларни бирлаштириб ва мувофиқлаштириб турадиган сиёсий ташкилот.³

Кейинги пайтларда давлатга қуйидаги таърифга яқин таъриф бериш анча кенг тарқалган: “давлат бу – ўз ҳокимиятини мамлакатнинг бутун ҳудуди ва аҳолисига тарқатадиган, махсус бошқарув ва мажбурлов аппаратиغا эга бўлган, ҳамма учун мажбурий қонун-қоидалар чиқарадиган ва суверенитетга эга бўлган жамиятнинг ягона сиёсий ташкилотидир”. Давлатга маъмурий ҳуқуқ нуқтаи-назарида қараш ҳам мавжуд, унга кўра давлат – “маъмурий давлат” сифатида қаралади. Баъзи муаллифларнинг фикрича, глобаллашув жараёни аста-секин давлатнинг табиати ва характерининг

² Husanov O.T., Konstitutsiyaviy huquq atamalarining izohli lug'ati: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi – T.: “Sharq” 2015. – 240 b, 32-33-b.

³ Сабуров Н., Сайдуллаев Ш. Давлат ва ҳуқуқ назарияси / Ўқув қўлланма. –Тошкент: ТДЮИ, 2011., 24 б.

ўзгаришига олиб келади, унинг функциялари ҳам глобаллашади ва аста-секин унинг суверенитети камаяди.⁴

Давлатга юқоридаги келтирилган тарифлардан келиб чиқиб унинг белгиларини санаб ўтишимиз мумкин:

Аҳолининг ҳудудий асосга кўра бирлашганлиги. Давлат ҳудуди (куруқлик, сув, ер ости ва ҳаво маконларини ўз ичига олади) деганда, муайян давлатнинг суверенитети тадбиқ этиладиган доира назарда тутилади.

Махсус бошқарув ва мажбурлов аппаратининг мавжудлиги. Давлат ўз олдида қўйган вазифа ва функцияларини амалга ошириш ҳамда жамият устидан бошқарувни ташкил этиш учун мураккаб механизм (аппарат)га эга бўлади. Жамият сиёсий тизимининг бошқа тузилмаларидан фарқли ўлароқ, фақат давлатгина қонун чиқарувчи ҳокимият, вазирлар маҳкамаси, суд, прокуратура, қуролли кучлар, ички ишлар каби орган ва тузилмаларга эга бўлади.

Ҳуқуқ тизимининг мавжудлиги. Давлат ўз функцияларини ҳуқуқий шаклларда амалга оширади. Ҳуқуқсиз давлат мавжуд бўла олмайди. Ҳуқуқ давлат ҳокимиятини юридик жиҳатдан расмийлаштиради ва шу билан уларни қонуний қилиб қўяди.

Солиқ тизимига эгаллиги. Давлат ҳудудида яшаётган фаолият юритаётган барча жисмоний ва юридик шахслар давлат бюджетига мажбурий тартибда қонунчиликда белгиланган солиқларни тўлайдилар. Шунингдек, солиқлардан ташқари давлат фойдасига бошқа йиғимлар ва давлат божлари ҳам ундирилади. Улар ёрдамида давлатнинг фаолият юритиши учун зарур бўлган моддий-молиявий база шакллантирилади.

Суверенитетга эгаллиги. Давлат ҳокимиятининг хусусияти (атрибути) сифатида суверенитет унинг устуворлиги, мустақиллигидан иборат. Яъни,

⁴ Ахмедшаева М.А. Давлат ва ҳуқуқ ривожининг ҳозирги замон тенденциялари, Ўқув қўлланма /Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. З.М.Исломов.– Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2016., 43-б.

давлат суверенитети – маълум бир ҳудудда олий ҳокимиятга эгаллиги ва давлатнинг ички ва ташқи сиёсатдаги тўла мустақиллиги ҳисобланади.

Давлат жамиятнинг сиёсий тизимига кирувчи бошқа ташкилотлардан бир қатор ўзига хос белгилари билан фарқ қилади. Ҳозирги вақтда давлатнинг умумий эътироф этилган қуйидаги асосий белгиларини кўрсатиш мумкин:

- давлат ўз давлат чегаралари доирасида фуқаролик белгиси бўйича бирлашган бутун жамиятнинг, бутун аҳолининг ягона вакили сифатида майдонга чиқади;

- давлат - суверен ҳокимиятнинг ягона соҳибидир;

- давлат юридик кучга эга бўлган ва ҳуқуқ нормаларини акс эттирган қонунлар ва уларга асосланиб чиқариладиган ҳужжатларни қабул қилади;

- давлат ўз вазифалари ва функцияларини бажариш учун зарур бўлган давлат органлари ҳамда тегишли моддий воситалар тизимидан иборат мураккаб механизм (маҳкама)дир;

- давлат - қонунийлик ва ҳуқуқ-тартибот посбони бўлишга махсус даъват этилган ҳуқуқни муҳофаза қилиш (жазолаш) органлари (суд, прокуратура, милиция, полиция ва ҳоказо)га эга бўлган ягона ташкилот;

- фақат давлатгина ўз мудофааси, суверенитети, ҳудудий яхлитлиги ва хавфсизлигини таъминловчи қуролли кучлар ҳамда хавфсизлик органларига эга бўла олади. Юқорида кўрсатиб ўтилган биргаликда олинган давлат белгиларининг жами жамият сиёсий тизимида давлатнинг алоҳида ўрни ва етакчи ролини тўла изоҳлайди. Албатта, бунда, ҳар бир тарихий даврда, турлича ижтимоий-иқтисодий шароитларда давлатнинг бу белгилари ҳам ички мазмуни, ҳам ташқи кўриниши билан фарқ қилишини ҳисобга олиш зарур.

Давлатнинг энг муҳим белгиларидан бири унинг суверенитетга эга эканлигидир. Суверенитет, биринчидан, давлат ҳокимиятини мамлакат ички ҳаётида устуворлигини билдирса, иккинчидан, унинг халқаро майдонда мустақил ташқи сиёсатни олиб боришини кўзда тутди. Яъни давлат сиёсий

ва юридик жихатдан ўз ички ва ташқи сиёсатини мустақил равишда олиб боради.

Юқорида айтиб ўтилганлардан келиб чиқиб, давлатга ва унинг белгилари нималардан иборат эканлигига ўз фикрларимизни билдириб ўтмоқчимиз. Давлат кишилик жамияти пайдо бўлиб, улар ўртасида ўзаро муносабатлар юзага келган даврлардан бошлаб юзага келган ва бугунги кунга қадар турли шаклларда ўз ифодасини топган. Жамият ривожланишининг дастлабки даврларида давлатлар пайдо бўлган ва улар етарлича ривожланган сиёсий ҳодиса сифатида намоён бўлган. Жамият ижтимоий ривожланишнинг кейинги босқичларида давлатлар ўзаро бир-бири билан муносабатларга киришишлари сабаб, давлатга хос бўлган белгилар намоён бўла бошлаган. Жумладан, аҳоли маълум бир ҳудудларда бирлашиб, ўзи яшаётган ҳудудларни ташқи душманлардан ҳимоя қилиш учун мудофаа тизимига эга бўла бошлаган. Шунингдек, ўз ҳудудида яшаётган аҳолидан давлат мудофасини тизимни ҳамда давлат бошқарувини таъминлаш учун турли хил солиқлар жорий этилган ва йиғилган. Кейинчалик давлатлар иқтисодиётининг ривожланиш жараёнларида ўзининг ички сиёсатида ва бошқа давлатлар билан ўзаро тенг муносабатларга киришиши натижасида, унинг суверенитетлик белгиси юзага кела бошлаган. Ижтимоий ривожланишнинг кейинги ривожланиш босқичларида давлатларга хос бўлган давлат ўз олдига қўйган вазифаларни ҳамда аҳоли устидан бошқарувни ташкил этиш учун бошқарув аппаратига эга бўлган. Шу бошқарув аппарати томонидан ички ва ташқи муносабатларни тартибга солиш учун тегишли қонунлар ишлаб чиқилган ҳамда давлатда ҳуқуқ тизими юзага келган. Демак, бугунги кунда давлатнинг юқорида санаб ўтилган асосий белгилари бир-бирини тақозо этади ва улар биргаликда мавжуд бўлган тақдирдагина давлат сифатида намоён бўлади.

2. Суверенитет тушунчаси ва суверен давлат хусусиятлари.

Аввало биз суверенитет тушунчасига аниқлик киритиб олишимиз керак.

Суверенитет⁵ (французча сўз бўлиб “souverainete” – олий ҳокимият маъносини беради) – ҳокимиятнинг устунлиги ва мустақиллиги. Суверенитетни ҳурматлаш – халқаро ҳуқуқ ва халқаро муносабатларнинг асосий принципи. У Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) Устави ва бошқа халқаро ҳужжатларда мустаҳкамлаб қўйилган.

Давлат суверенитети ҳокимиятнинг мамлакат ичида олийлигини ва ташқи муносабатларда тўла мустақиллигидир. Бунда ҳеч қандай ташқи давлат давлат ишларига таъсир қила олмайди.

Давлат суверенитети ҳақидаги ғоя Жан Боден (16-аср., Франция)га тегишлидир. Унинг фикрича, суверенитет давлатнинг энг муҳим белгиси ҳисобланади, бунда абадий, мутлақ, бўлинмас олий ҳокимият назарда тутилади. Суверенитет ғоясини Т. Гоббс ҳам ёқлаб чиқади. Унинг талқини қўйидагича: “Одамларни қўрқувда ушлаб, улар ҳаракатини эзгуликка йўналтиришга фақат барча имтиёз ва кучларни бир одам ёки бир неча кишилик жамоа измида жамлаш орқалигина эришиш мумкин. Агар қўпчилик одамларнинг бирлашуви (ва бошқарилиши) шу тариқа рўй берса, бу давлат деб аталади. “Суверенитетнинг соҳиби айнан давлатнинг ўзидир, унинг зиммасига тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни таъминлаш юклатилади”⁶

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида давлат суверенитети алоҳида бобда ўз ифодасини топган, Конституциянинг 1-моддасида “Ўзбекистон суверен демократик республика” эканлиги қайд қилинган.

⁵ Qomus.info onlayn ensiklopedia., <https://qomus.info/encyclopedia/cat-s/suverenitet-uz/>

⁶ Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Х.Т.Одилқориев, И.Т.Тулътеев ва бошқ.; проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Тошкент.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2009. – 63 б

Давлат суверенитети давлат ҳокимиятининг устунлигида, унинг бирлигида ва мустақиллигида намоён бўлади. Давлат ҳокимиятининг устунлиги шундан иборатки, ижтимоий муносабатлар тизимини конституцияда ва бошқа норматив ҳужжатларда мустаҳкамлаш, ҳуқуқий тартиботни, жисмоний ва юридик шахсларнинг ваколатларини, уларни амалга ошириш тартибини, юридик жавобгарлик чораларини белгилаш ҳуқуқига фақат давлат ҳокимиятигина эга бўлади.

Давлат суверенитети унинг барча ички ва ташқи ишларига нисбатан, макон нуқтаи назаридан эса - унинг бутун ҳудудида амал қилади. Бинобарин, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг I боби “Давлат суверенитети” деб номланади. Унга мувофиқ, Ўзбекистон - суверен демократик республика. Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдидан масъулдирлар. Ўзбекистон ўзининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг тизимини белгилайди, ички ва ташқи сиёсатини амалга оширади. Ўзбекистоннинг давлат чегараси ва ҳудуди дахлсиз ва бўлинмасдир дейилади.

Давлат суверенитети бу - давлатнинг сиёсий-ҳуқуқий хусусияти, белгиси бўлиб, у давлат ҳокимиятининг олийлиги ва мустақиллигида ифодаланади. Давлат ҳокимиятининг олийлиги қуйидагиларда кўринади:

- давлат ҳокимиятининг умумийлиги, универсаллиги, яъни унинг ҳокимий кучи, таъсири бутун мамлакат ҳудудига, барча аҳолига, ҳамма ташкилот ва муассасаларга, барча сиёсий партиялар ва жамоат ташкилотларига таркалишида ифодаланади;

- давлат ҳокимиятининг уникаллиги, яъни бутунлай ўзига хослиги ва шу боис давлат ҳокимияти органлари бошқа бирон-бир ижтимоий ҳокимиятнинг муайян хатти-ҳаракаги қонунга зид бўлса, уни бекор қилиши, ҳақиқий эмас деб ҳисоблаши мумкин. Масалан, жамоат ташкилотлари ҳақидаги қонунчиликнинг бузилиши қонунда белгиланган асослар мавжуд

бўлганида суд томонидан ушбу тузилманинг фаолияти тўхтатилишига олиб келиши мумкин;

- давлат ҳокимиятида бошқа ҳокимият соҳиблари эга бўлмаган таъсир воситалари мавжудлиги. Давлат ҳокимиятининг мустақиллиги унинг давлат ичида ва давлат ташқарисида ҳар қандай ва ҳамма масалаларни ҳал этишга, ҳар қандай қонуний фаолиятни олиб боришга бўлган мутлақ ва монопол ҳуқуқга эгалигида ифодаланади. Шу тариқа, давлат ҳокимиятининг хусусияти (атрибути) сифатида суверенитет - маълум бир ҳудудда олий ҳокимиятга эгалик, давлатнинг ички ва ташқи сиёсатдаги тўла мустақиллигидир.⁷

Суверен давлат ўз институтлари ва доимий аҳолиси, ҳудуди ва ҳукумати бўлган давлатдир. Шунингдек, у бошқа давлатлар билан шартномалар ва бошқа битимлар тузиш учун ҳуқуқ ва имкониятларга эга бўлиши керак. Давлатлар ва суверен давлатлар сиёсий субъектлар бўлса-да, давлатлар ва давлатлар бўлиши ёки бўлмаслиги мумкин. Суверен давлат (баъзан мустақил давлат деб аталади) қуйидаги хусусиятларга эга бўлади:

- халқаро тан олинган чегараларга эга бўлган макон ёки ҳудуд;
- у ерда доимий равишда яшайдиган одамлар;
- ташқи ва ички савдони тартибга солувчи меъёрий ҳужжатлар;
- чегаралари тан олинган қонуний тендерни чиқариш имконияти;
- давлат хизматларини ва полицияни таъминлайдиган ва шартномалар тузиш, урушиш ва ўз халқи номидан бошқа ҳаракатларни амалга ошириш ҳуқуқига эга халқаро миқёсда тан олинган ҳукумат;
- суверенитет, яъни бошқа ҳеч бир давлат мамлакат ҳудудида ҳокимиятга эга бўлмаслиги керак.

Давлат суверенитети қуйидагиларда ифодаланади:

- ички ва ташқи сиёсат масалаларида мустақил қарор қабул қила олиши;

⁷ Р. Юсувалиева, М. Ахмедшаева, М. Нажимов ва бошқалар. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик / Масъул муҳаррир Р. Юсувалиева. - Т.: ЖИДУ, 2019.-40 б.

– давлат ҳокимиятининг мамлакат бутун ҳудудига татбиқ этилиши ва давлат органларининг барча аҳоли учун умумий мажбурий қарорлар қабул қилиши;

– бошқа ижтимоий-ташкилий ҳокимиятлар (партиялар, жамоат бирлашмалари, диний ташкилотлар ва бошқалар) нинг қарорларини бекор қила олиши. Шу боис суверен давлат ҳокимияти барча фуқаролар учун мажбурий қонунлар қабул қилади; қонун доирасида мажбурлов чораларини қўллайди.⁸

Суверен давлатлар сонини белгилашда муҳим мезон уларнинг БМТга аъзо бўлиб киришлари ҳисобланади. Ҳозирда дунёда 195 та суверен давлат мавжуд бўлиб, шундан 193 таси БМТга аъзо, 2 таси Фаластин ва Муқаддас Тахт (Ватикан) давлати халқаро ҳуқуқ субъектлари ва БМТ бош Ассамблеясининг доимий кузатувчилари бўлиб, БМТга аъзолари эмас.

Бундан ташқари дунёда 195 та суверен давлатдан ташқари 6 та давлатни БМТга аъзо бўлган давлатлар ичидан қисман тан олинган. Ушбу давлат субъектлари аслида мустақил давлатлар бўлиб, ўз ҳудудларини назорат қилади ва бошқаради, лекин бошқа давлатлар томонидан тан олинмайди ёки уларнинг камлиги билан тан олинади (масалан, БМТга аъзо бўлиш учун ташкилот ташкилотга аъзо бўлган давлатларнинг 2/3 қисмини тан олишни талаб қилади). БМТга аъзо камида битта давлат томонидан тан олинган давлатлар ҳам бор бўлиб, қисман тан олинган давлат ҳисобланади.

Бугунги кунда қисман тан олинган давлатлар рўйхатига 6 та давлат яъни Абхазия Республикаси, Косово Республикаси, Шимолий Кипр Туркия Республикаси, Хитой Республикаси (Тайвань) ва Саҳро Араб демократик Республикаси ва Жанубий Осетия Республикаси (Алания давлати) киритилади. Ушбу давлатлар рўйхатида Косово давлати ҳам бор.

Юқоридаги келтирилганлардан келиб чиқиб, давлат суверенитетга эга бўлиш учун бир қатор талабларни ўз ичига олиши керак. Яъни, ўзининг

⁸ Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Х.Т.Одилқориев, И.Т.Тулътеев ва бошқ.; проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Тошкент.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2009. – 74-75 б

аҳолисига, ҳудуди ва чегараларига эга бўлиши ҳамда ўз халқи номидан турли ҳаракатларни амалга ошириш ҳуқуқига, давлат фаолиятини амалга ошириш жараёнида турли синфларни ҳаракатларни тартибга солувчи ўз қонунларига эга бўлиши, ички сиёсатни олиб боришда олийлиги, ташқи сиёсатда ўз мустақиллигини таъминлаши ҳамда халқаро миқёсда тан олинган бўлиши кераклигини тўғрисида хулосага келдик.

3. Косово Республикасининг суверен давлат сифатидаги ҳаракатлари.

Косово Болқон ярим оролининг марказида жойлашган, умумий майдони 10.887 квадрат метрни ташкил қилади. Ҳудуди, асосан, тоғли бўлиб, Албания, Черногория, Македония ва Сербия билан чегарадош. Пойтахти – Приштина шаҳри. Ҳозирда унинг мустақиллиги қисман тан олинган бўлиб, давлат тили сифатида албан ва серб тилидан фойдаланилади. Республика икки қисм – Косово ва Метохиядан иборат. Косово сербчада “қора майналар ўлкаси” маъносини беради. Метохия эса юнончада “черков мулки” деганидир.

Косовога ўз суверен ҳудудининг бир қисми сифатида қаровчи ва Косовонинг мустақиллик талабларини рад этувчи ҳукумат Сербия янги Конституцияни тан олмади. Косовонинг суверенитети муаммоси 20-аср охирида Югославия қулаганидан кейин вужудга келган, улардан Сербия таркибида 1999 йилдан ташкил топган.

Косовонинг янги Конституция лойиҳаси 2008 йил апрел ойида тайёрланган ва чоп этилган. Косово Конституцияси⁹ 2008 йил 9 апрелда ратификация қилинган ва 2008 йил 15 июнда кучга кирган. Конституция қабул қилинишидан олдин Косоводаги вазият БМТ хавфсизлик Кенгаши

⁹Конституция Республики Косово, https://studopedia.ru/8_187218_konstitutsiya-respubliki-kosovo.html#google_vignette

1244-сонли қарорига асосланган муваққат конституциявий тизимнинг қоидалари билан тартибга солинди ва 2001 йилда ратификация қилинди. Бу конституциявий тузум ўз-ўзини бошқаришнинг муваққат институтларини назарда тутган.

Ушбу Конституциянинг 1-моддасида Косово Республикаси мустақил, суверен, демократик, ягона ва бўлинмас, ўз фуқаролари манфаати учун ишлайдиган давлатдир ва ўз ваколатини ўз фуқаролари ва унинг ҳудудида истиқомат қилувчи бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳурмат қилиш асосида амалга оширади. Косово Республикаси ҳудудий даъволарга эга эмас ва давлатларнинг бирон-бир қисми билан бирлашмоқчи эмас.

Шунингдек, Конституциянинг 2-моддасида давлатнинг суверенитетлиги белиланган. Хусусан, Косово Республикасининг суверенитети халқнинг хоҳиш-иродасига асосланган, халққа тегишли ва Конституциянинг қоидаларига мувофиқ сайланган вакиллар, референдумлар ва Конституциянинг қоидаларида кўрсатилган ироданинг бошқа шакллари орқали амалга оширилади. Косово Республикасининг суверенитети ва ҳудудий яхлитлиги Конституция ва ушбу қонунда назарда тутилган барча воситалар билан узвий, узвий, бўлинмас ва ҳимояланган. Косово Республикаси тинчликни сақлаш ва миллий манфаатларни ҳимоя қилиш мақсадида халқаро хавфсизлик тизимларида иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Косово Республикаси томонидан 2008 йил 17 февралда эълон қилинган мустақиллик декларациясида шундай дейилади, “Биз, халқимизнинг демократик йўл билан сайланган раҳбарлари Косовони мустақил ва суверен давлат деб эълон қиламиз. Ушбу декларация халқимизнинг иродасини акс эттиради ва БМТнинг махсус элчиси Мартти Ахтиссарининг тавсиялари ва Косовонинг мақоми масаласини ҳал қилиш бўйича ҳар томонлама таклифга тўла мос келади. Биз Косовони демократик, дунёвий ва кўп миллатли республика деб эълон қиламиз, қонун бўйича камситмаслик ва тенг ҳуқуқли ҳимоя тамойиллари асосланади. Косоводаги барча жамоаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишимиз ва қўллаб-қувватлашимиз, уларнинг сиёсий

жараёнларда ва қарор қабул қилишда самарали иштирок этиши учун зарур шарт-шароит яратишимиз керак.

Барча қўшниларимиз, жумладан, Сербия Республикаси билан яхши алоқалар ўрнатиш истагини билдирамиз, бу билан биз яқин келажақда янада ривожланишга интиладиган кучли тарихий, савдо ва ижтимоий алоқаларга эгамиз. Биз халқимиз орасида тотувликни сақлаб, Сербия Республикаси билан яхши қўшничилик муносабатлари ва ҳамкорликни ривожлантириш учун ҳаракат қилишни давом эттиришимиз керак. Биз Косовонинг ушбу декларация қоидаларига, жумладан, Ахтиссари режаси бўйича мажбуриятларига риоя қилиш билан қонуний равишда боғлиқлигини аниқ, равшан ва мутлақлигини тасдиқлаймиз. Бу масалаларнинг барчасида халқаро ҳуқуқ тамойилларига ва БМТ хавфсизлик Кенгаши резолюцияларига, жумладан, 1244-резолюцияга (1999) мувофиқ ҳаракат қилишимиз керак. Барча давлатлар ушбу декларацияга таяниш ҳуқуқига эга эканлигини Биз очиқ эълон қиламиз ва улар бизга ўзининг қўмаги ва дўстлигини тақдим қилишларини сўраймиз”.¹⁰

Косовонинг эълон қилган ушбу мустақиллик декларациясида ўз халқининг иродаси акс эттирилганлиги, БМТнинг тавсиялари Косовонинг мақоми масаласини ҳал қилишда мос келишини ҳамда Косовони демократик, кўп миллатли республика деб эълон қилишда қонун бўйича халқнинг камситмаслик ва тенг ҳуқуқли ҳимоя тамойилларига асосланишини кўрсатиб берган. Шунингдек, ушбу декларация қоидаларига ва Ахтиссари режаси бўйича мажбуриятларига риоя қилишини ва БМТ хавфсизлик Кенгаши резолюцияларига мувофиқ ҳаракат қилишини таъкидлайди.

2008 йилнинг 17 феввалида Косово мустақиллигининг бир томонлама эълон қилиниши халқаро ҳамжамиятда аралаш реакцияни уйғотган. Жаҳондаги суверен давлатлар ушбу воқеага ўз муносабатини эълон қилган. Айни пайтда Косовонинг Сербиядан мустақиллигини БМТга аъзо 193 та

¹⁰ Декларация независимости Косово, (Приштина, 17 февраля 2008 г.), https://studopedia.ru/8_187217_deklaratsiya-nezavisimosti-kosovo.html.

давлатлардан 98 (51%), шундан Европа Иттифоқи (ЕИ)га 27 та аъзо давлатларидан 22 (81%) таси, НАТОга 30 та аъзо давлатлардан 26 (87%) таси, Ислом ҳамкорлик ташкилотига 57 та аъзо давлатлардан 34 (60%) таси тан олган. Шу билан бирга БМТнинг бошқа аъзо давлатлари (1/3 дан ортиқ), жумладан БМТ хавфсизлик Кенгашининг икки доимий аъзоси (Хитой Халқ Республикаси ва Россия Федерацияси) Косовонинг мустақиллигини тан олишдан бош тортган ёки бетарафлик эълон қилди. Шу билан бирга, 15 та давлат тан олишни бекор қилган. БМТ аъзолигидан ўрин олиш учун мамлакат БМТга аъзо давлатларнинг 2/3 қисми (яъни 193 дан 129 таси) қўллаб-қувватлаши ва БМТ хавфсизлик Кенгашининг тасдиғига эга бўлиши керак, яъни хавфсизлик Кенгашининг ҳар қандай доимий аъзосининг ветоси бўлмаслиги керак.¹¹

4. Косово Республикасининг давлат суверенитетини тан олиш ёки тан олмаслиги юзасидан жаҳондаги давлатлар ва халқаро ташкилотларнинг қарашлари.

Юқорида Косово Республикасининг Сербиядан мустақиллигини БМТга аъзо 193 та давлатдан 98 таси тан олганлигини, БМТ аъзолигидан ўрин олиш учун мамлакат БМТга аъзо давлатларнинг 2/3 қисми яъни 193 дан 129 таси қўллаб-қувватлаши ҳамда БМТ хавфсизлик Кенгашининг ҳар қандай доимий аъзосининг ветоси бўлмаслиги лозимлигини кўриб ўтган эдик.

Энди биз, Косово Республикаси давлат суверенитети юзасидан БМТга аъзо бўлган ҳамда мустақиллиги қисман тан олинган ва тан олинмаган давлатлар шунингдек, Халқаро ташкилотлар томонидан билдирилган фикрлари ва позициялари тўғрисида тўхталиб ўтмоқчимиз.

¹¹ Международно-правовой статус Косова, https://ru.wikipedia.org/wiki/Международно-правовой_статус_Косова#cite_note-4

Косово Республикасини давлат суверенитетини БМТга аъзо бўлган 193 та давлатдан 98 таси тан олган, ушбу давлатлардан бир қатор давлатларнинг мазкур ҳолат юзасидан позициялари қуйидагича. Хусусан:¹²

1. АҚШ давлати Косово Республикасини суверен ва мустақил давлат сифатида расман тан олган. АҚШ Президенти Жорж Буш Вашингтоннинг Косово Республикаси мустақиллигини Танзанияга ташриф буюрган чоғида “Косово аҳли энди мустақил бўлди”, - деб маълум қилган. Шунингдек, телеканалларга берган интервьюсида Буш ўзи бошчилигидаги АҚШ маъмурияти узоқ вақт Косовога мустақиллик бериш тарафдори эканини таъкидлаган.

2. Франция давлати Президенти Николя Саркози Косово Республикаси раҳбариятига мустақилликнинг расмий тан олиниши бўйича юборган хабарида “Бу Болқондаги муаммолар оқибати. Бугун бизга ярашув керак, узоқ вақт керак бўлади-да”, - дейилган.

3. Афғонистон давлати ҳам Косово Республикаси мустақиллигини тан олган. Хусусан, Афғонистон ташқи ишлар вазирлиги матбуот котиби Султон Аҳмад Баҳиннинг айтишича, “Биз халқнинг ўз тақдирини ўзи белгилашини қўллаб - қувватлаймиз ва Косово Республикаси мустақиллигини тан оламиз”, - деб таъкидлаган.

4. Саудия Арабистони давлати Косово Республикаси халқи билан диний ва маданий алоқаларни ҳисобга олган ҳолда ва уларнинг мустақилликка интилишларини ҳурмат қилиш белгиси сифатида тан олганлигини эълон қилган. Шунингдек, Саудия Арабистони ҳукумат вакиллари 2008 йил 17 февралда Косовонинг Албания ҳукумати АҚШ ва Европа Иттифоқининг етакчи давлатлари кўмагида Сербиядан бир томонлама мустақиллик эълон қилганлигини, Сербия ва Россия томонидан Косовони мустақил давлат сифатида тан олишдан бош тортиб, вилоятнинг

¹²Позиция государств – членов ООН, https://ru.wikipedia.org/wiki/Международно-правовой_статус_Косова#Позиция_государств_-_членов_ООН

янги мақомини эълон қилиш бўйича бир томонлама қадами халқаро ҳуқук нормаларини қўпол равишда бузишган деган фикрлари тўғрисида айтиб ўтишган.

5. Сомали давлати Косово Республикаси мустақиллигини тан олган 69-давлат сифатида Сомали ташқи ишлар вазирлиги томонидан Косовога йўллаган нотада Косово Республикаси Болқонда барқарорлик ва тинч-тотув яшашни таъминлашга қўшаётган муҳим ҳиссасидан хабардор экани қайд этади. Шу билан бирга, Россия ва Сербия Косовони мустақил деб ҳисоблашдан бош тортмоқда, бундан ташқари, Сербия ўз ҳудудининг бир қисми эканлигини таъкидлашда давом этмоқда деб ҳисоблайди.

Шунингдек, Косово Республикасини давлат суверенитетини БМТга аъзо бўлган 193 та давлатдан 74 таси тан олмаган. Ушбу давлатлардан айримларининг позициялари қуйидагича. Хусусан:¹³

1. Озарбайжон давлати Косово Сербия давлатининг автоном республикаси сифатида Сербиянинг ҳудудий яхлитлигини тан олган ва тан олишда давом этмоқда ва бу позицияда қолмоқда (Озарбайжон ташқи ишлар вазирлиги матбуот котиби Елхан Полухов).

2. Жазоир давлати ҳам Косово Республикаси мустақиллигини тан олмасдан Озарбойжон давлати каби Сербиянинг ҳудудий яхлитлигини қўллаб-қувватлайди.

3. Босния ва Герцеговина давлати Косово Республикаси мустақиллигини тан олмайди. Мамлакат аҳолисининг учдан бир қисми серблардан ташкил топган бўлиб, серб халқлари нисбатан сезгирликни уйғотади. Бундан ташқари, 2008-йил 22-февралда қабул қилинган Сербия Республикаси парламентининг резолюциясида босниялик серблар БМТга аъзо давлатлар ва ЕИ давлатларининг кўпчилиги Косово Республикаси мустақиллигини тан олса, Босния ва Герцеговинадан ажралиб чиқиши мумкин деб ҳисоблайди.

¹³Позиция государств – членов ООН, https://ru.wikipedia.org/wiki/Международно-правовой_статус_Косова#Позиция_государств_-_членов_ООН

4. Венесуела давлати Президенти Уго Чавес Косово Республикаси мустақиллигини тан олмаслиги тўғрисида ўз фикрини билдирган, - “Биз бунга қаршимиз. Бу АҚШ давлати босимининг бир қисми. Бу бутун дунё учун жуда хавфли прецедент. Бунга олиб келиши мумкин, мен қанча урушни билмайман”.

5. Белорус Республикаси давлати Косово Республикаси мустақиллигини ҳеч қачон тан олмайди. “Косово яралари бизга катта оғриқ келтиради” – Белорус давлатинг Сербиядаги элчиси Владимир Чушев ушбу фикрини билдирган.

6. Хитой давлати Косово Республикаси мустақиллиги масаласида Тайван, Тибет ва Шарқий Туркистон (Синьцзян Уйғур автоном вилояти) учун хавфли прецедент ўрнатади деган хавотирларни билдирган ва Косово Республикаси мустақиллигини тан олмаган.

7. Россия Федерацияси давлати Косовонинг мустақиллигини тан олишга қарши чиқган. Чунки, Россия Федерацияси расмийлари 2008 йилда Сербиянинг ҳудудий яхлитлигини қўллаб-қувватлашини билдириб, Косово Республиксининг мустақиллигини халқаро ҳуқуқ ва БМТ тамойилларининг бузилиши деб ҳисоблашини даъво қилган.

8. Қозоғистон Республикаси Косоводаги вазият бўйича позицияси давлатлар суверенитети ва ҳудудий яхлитлигини сақлаб қолиш бўйича БМТ тамойилларига асосланади, шунинг учун Қозоғистон Республикаси Косово Республикаси мустақиллигининг бир томонлама декларациясини барча тан олинмаган ҳудудий тузилмалар томонидан прецедент сифатида қаралиши мумкин деб ҳисоблайди. Бу ҳақида Қозоғистон Республикаси ташқи ишлар вазирлиги расмий вакили Ержон Ашиқбаев брифингда айтиб ўтган.

9. Греция ташқи ишлар вазирлиги вакили Ёргос Коумоуцакос: “Бизнинг ташқи сиёсатимиз давлатларнинг ҳудудий яхлитлиги ва суверенитетини ҳурмат қилиш тамойилига асосланади. Греция ташқи сиёсатининг ушбу мустаҳкам асоси асосида Греция Косовони тан олмаган ва

Жанубий Осетия ҳамда Абхазиянинг ажралиб чиққан ҳудудларини тан олмайди”.

10. Испания давлати Косово Республикаси суверенитетини тан олиш Баск, Каталония ва Галисия айирмачилари учун хавфли прецедент ўрнатади, деган хавотирларни билдирган.

Шунингдек, 16 та давлат (Суринам, Бурунди, Доминика, Саломон ороллари, Гранада, Мадагаскар, Того, Гана, Лесото Қироллиги, Марказий Африка Республикаси, Палау, Сьерра-Леон, Хаеи, Папуа-Янги Гвинея, Сан-Томе Принсипи ва Комор ороллари Иттифоқи) Косово Республикаси суверенитетини тан олган ва кейинчалик тан олинганлигини қайтариб олган.

Бундан ташқари, мустақиллиги қисман тан олинган ва тан олинмаган 8 та давлат Косово Республикаси мустақиллигини тан олмаган. Ушбу давлатлардан айримлари қуйидагича фикр билдирган. Хусусан:¹⁴

1. Мустақиллиги қисман тан олинган Абхазия Республикаси 2008 йил 5 сентябрда Абхазия ташқи ишлар вазири Сергей Шамба Косово Республикаси Абхазия Республикасини мустақиллигини тан олишга рози бўлса, Косово Республикаси мустақиллигини тан олишга тайёр эканлигини билдирган.

2. Мустақил давлат сифатида тан олинмаган Тоғли Қорабоғ Республикаси ташқи ишлар вазири вазифасини бажарувчи Василий Атажанян 2011 йилнинг декабрида тан олиш ўзаро бўлса, Косово Республикаси мустақиллигини тан олишини маълум қилган. Бунга жавобан Косово Республикаси ташқи ишлар вазири Энвер Хожаи Косово Республикаси фақат БМТ аъзолари билан расмий алоқада бўлиши мумкинлигини айтган.

3. Яқин Шарқдаги мустақиллиги қисман тан олинган Фаластин давлати Миллий ҳокимияти Президенти Маҳмуд Аббос 2009 йилнинг июл ойида Сербияга давлат ташрифи чоғида Фаластин яқин Шарқ ва Косоводаги вазиятни муҳокама қилиб, шундай деди: “Биз бу муаммоларни тинч йўл

¹⁴Позиция государств — членов ООН, https://ru.wikipedia.org/wiki/Международно-правовой_статус_Косова#Позиция_государств_—_членов_ООН

билан ҳал этиш йўлини излаяпмиз, халқаро ҳуқуқни қўллаб-қувватлаймиз. Биз қарор қабул қила олмаймиз, шунинг учун биз музокара қилишимиз керак”.

Халқаро ташкилотлар томонидан Косово Республикасини суверен давлат сифатида тан олиниши ёки тан олинмаслиги бўйича қарашлари қуйидагича.

БМТ. Россия ва Хитой Косово Республикасининг ўз мустақиллигини тан олишдан бош тортиши Косовони БМТга тўлиқ аъзо бўлишига йўл қўймайди, чунки БМТ Бош Ассамблеясида уни кўриб чиқиш ва унга овоз бериш масаласида хавфсизлик Кенгашининг барча беш доимий аъзосидан талаб этилади. Шу билан бирга, келажақда БМТга аъзо давлатларнинг кўпчилиги унга овоз берса, Косово Республикаси кузатувчи давлат мақомини олиши мумкин. БМТ органларидан бири, Гаагадаги халқаро Адлия суди 2010 йил 22 июлда адвокатлик фикрини чиқариб, Косовонинг мустақиллик декларацияси халқаро ҳуқуқ нормаларига зид эмаслигини билдирган.

Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЕХХТ). 1999 йил 1 июлда Косово Республикасида ЕХХТ миссияси очилган.

Европа Кенгаши парламент Ассамблеяси (ЕКПА). 2013 йилнинг баҳорида Ассамблея бюросининг 22 апрелдан 26 апрелгача Страсбургдаги сессиясида Ассамблея комиссияси йиғилишида Косово Республикаси парламентарийларига иштирок этиш ва овоз бериш ҳуқуқисиз йиғилишга қатнашишга рухсат беришга қарор қилган.

НАТО. НАТОнинг Косово Республикасидаги масъулияти ва хавфсизликни кафолатлаш қобиляти ўзгаришсиз қолмоқда. КФОР ўз мандатини бажаришда давом этади.

Ислом ҳамкорлик ташкилоти (ИХТ). ИХТ Косово Республикаси мустақиллигини қўллаб-қувватлайди.

Халқаро телекоммуникация Иттифоқи (ХТИ). Косово Республикаси ХТИга аъзо эмас. Шунга қарамай, Сербия 2015 йилнинг январ ойидан ХТИ аъзоларидан бирининг (Австрия, Италия ёки Швеция) илтимосига кўра

Косово Республикаси ўзининг халқаро телефон кодини-383 қабул қилишига келишиб олди.

Шунингдек, Косово Республикаси халқаро молиявий ташкилотлар билан ўзаро муносабатларга киришган. Хусусан, Жаҳон банкига 2009 йил июн ойидан, Халқаро валюта фондига 2009 йил май ойидан ва Европа тикланиш ва тараққиёт банкига 2012 йил 17 декабрдан тенг ҳуқуқли аъзоси ҳисобланади.

Бундан ташқари, Косово Республикаси спорт турлари бўйича халқаро ҳамда Европа давлатлари федерациялари ва иттифоқларининг аъзоси ҳамда ҳақаро конференция ва мусобақалар иштирокчиси ҳисобланади. Жумладан, 11 та спорт тури бўйича халқаро ва 2 та тури бўйича Европа давлатлари федерациялари ва иттифоқлари ҳамда Халқаро олимпия қўмитаси аъзоси. “Мисс Коинот” гўзаллик танлови ва Приштина университетининг халқаро талабалар конференцияси иштирокчиси ҳамдир.

Хулоса

Юқорида келтириб ўтилган таҳлилий фикрлардан келиб чиқиб, қуйидагича хулоса қиламиз.

Ҳозирда суверенитет – давлатнинг доимий ажралмас белгисидир. Унга эга бўлмаган мамлакат – мустамлака ёки доминион давлатдир. Давлат ҳокимиятининг хусусияти сифатида суверенитет унинг устуворлиги, мустақиллигидан иборат. Яъни:

суверенитет – маълум бир ҳудудда олий ҳокимиятга эгалик;

давлатнинг ички ва ташқи сиёсатдаги тўла мустақиллигидир.

Давлатнинг мамлакат ичкарасидаги ва ташқарисидаги ҳар қандай ҳокимиятдан мустақиллиги унинг ўзининг барча ишларини эркин ҳал этишидаги фавқулодда ва танҳо ҳукмронлик ҳуқуқида акс этади.

Халқаро ҳуқуқ номаларига кўра ҳар бир халқ ўз давлатчилигига эга бўлиши мумкин, бироқ бу ҳуқуқни амалга ошириш бошқа халқларнинг

хуқуқларини, манфаатларини, тинчлигини бузиш ҳисобига амалга оширилмаслиги керак. Ўзининг мустақил давлатини тузган ва давлатга ўз номини, тилини берадиган халқ титул миллат ҳисобланади. Давлатлар таркибига титул миллатдан бошқа ҳам миллат ва элатлар киради ҳамда этник камчиликнинг ўз миллий давлатини тузишга бўлган ҳуқуқи мазкур этник камчилик истиқомат қиладиган давлат суверенитети билан чекланиши мумкин.

Бугунги кунда давлатлар ўртасида сецессия ҳуқуқи бўлиб, бу битта давлат розилиги билан чиқиб кетиш ёки миллатларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи ҳисобланади. Ушбу ҳуқуқ масаласида ю.ф.д., профессор М.Ахмедшаева шундай дейди, - “Этник камчилик томонидан ташқи сиёсий ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи маълум бир давлатдан унинг муайян бир қисмининг чиқиб кетиши—сецессияни англатади. Аслида сецессия умумий қоидага кўра, мазкур суверен давлатнинг розилигисиз мумкин эмас. Жумладан, федерация субъекти федерация розилигисиз ундан чиқиб кетиши мумкин эмас. Шу боис, давлат ичида этник камчиликнинг ўз тақдирини ўзи белгилаши варианты ҳозирги замонда кўпроқ мақсадга мувофиқ.”¹⁵

Казусда келтирилган Косово суверенитети масаласида тўхталадиган бўлсак, ҳозирга қадар АҚШ бошчилигидаги Ғарб ва Россия бошчилигидаги BRICS (*Бразилия, Россия, Ҳиндистон, Хитой ва Жанубий Африка Республикасидан иборат, тез ривожланаётган мамлакатлардан иборат гуруҳ сифатида ифодаланади. BRIC номи биринчи марта таҳлилчи Джим О’Нейл томонидан таклиф этилди. 2011 йил 18 февралда ЖАРни ташкилотга қўшилиши билан, гуруҳ BRICS деб номлана бошланди*)¹⁶ мамлакатлари бир қатор саммитлар уюштирган. Шунингдек, 2010 йилда Гаагадаги халқаро суд Косовонинг мустақил давлат экани ҳақида қарор қабул

¹⁵ Ахмедшаева М.А. Давлат ва ҳуқуқ ривожининг ҳозирги замон тенденциялари, Ўқув қўлланма /Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. З.М.Исломов.— Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2016., 60-б.

¹⁶ О.Аюпов. Дунё Сиёсат Жамият // (Қайта ишланган ва тўлдирилган 9-нашр), “Зиё” нашриёти, Гулистон 2018 й., 169-б

килган. Шундай бўлсада, Косово масаласида бир тўхтамга келингани йўқ. Ҳозирга қадар дунёдаги мамлакатларнинг 98 таси Косовони мустақил давлат сифатида тан олди.

АҚШ бошчилигидаги Ғарб Косовонинг мустақиллигини тан олган бўлса, Россия, Хитой ва БРИКС мамлакатлари буни тан олмаяпти. Сербия ҳукумати ҳам шу йўлни тутмоқда. Ушбу давлатлар билан биргаликда Озарбойжон ва Жазоир каби бир қатор давлатлар асосан Косово Сербиянинг ҳудуди таркибида унинг ҳудудий яхлитлигини ёқлаб чиқмоқда.

Сербия ҳукумати Косовони суверен давлат сифатида тан олмаслигига маълум бир сабаблар бўлган. Чунки, 2013 йилда Сербия Брюссел битимига мувофиқ Косово ҳукумати билан муносабатларни юмшатиш жараёнини бошлаган, бироқ Косово Сербия товарлар импортидан 100 фоиз солиқ ундиришни бошлаганидиган кейин бу жараённи 2018 йил ноябрида тўхтатган. Шунингдек, Испания, Венесуела, Беларус Республикаси ва Хитой бутун дунё учун ҳафвли прецедент деб ҳисоблашмоқда.

Бугунги кунда Косово юқорида қайд этганимиздек, бир қатор сиёсий ва молиявий ҳамда спорт турлари бўйича халқаро ташкилотларнинг тенг ҳуқуқли аъзоси сифатида иштирок этмоқда.

Шунингдек, БМТ аъзолигидан ўрин олиш учун мамлакат БМТга аъзо давлатларнинг 2/3 қисми (яъни 193 дан 129 таси) қўллаб-қувватлаши лозимлигини ҳисобласак, Косовони бугунги кунда 98 та давлат суверен сифатида тан олган ҳамда бир қатор давлатлар Косовода ва қўшни давлатларда тинч-тотувликни сақласа, суверенитетлигини тан олиш истагини билдирган. Ҳозирги кунда Косово давлати томонидан суверенитетни таъминлаш мақсадида ўзининг Конституцияси ҳамда мустақиллик декларациясига мувофиқ ҳаракатларини давом эттирмоқда. Яъни, Косово қўп миллатли республика сифатида яшаётган аҳолини қонун бўйича камситмаслик ва тенг ҳуқуқли ҳимоя тамойиллари асосланаётганлиги, барча қўшнилари, жумладан Сербия Республикаси билан яхши муносабатлар ва ҳамкорликни ривожлантириш учун ҳаракат қилиб келмоқда.

Косово давлатининг бугунги кунда ўз мустақиллиги учун бор имкониятларини тўлиқ ишга солаётганлигини ҳисобга олсак, яқин келажақда БМТга аъзо давлатлар томонидан тан олинб, БМТнинг тенг ҳуқуқлиги аъзосига айланиши мумкин. Чунки, Косовода ўз мустақиллигини таъминлаш учун барча ҳуқуқий ва иқтисодий асослар яратилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

I. Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining "O'zbekiston" Nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent 2014 y.
2. Конституция Республики Косово, (Приштина, 15 июня 2008 г.), https://studopedia.ru/8_187218_konstitutsiya-respubliki-kosovo.html.
3. Декларация независимости Косово, (Приштина, 17 февраля 2008 г.), https://studopedia.ru/8_187217_deklaratsiya-nezavisimosti-kosovo.html.

II. Махсус адабиётлар

1. Каримов И.А.. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-том, Т., "Ўзбекистон", 1996, 369-б.
2. Ахмедшаева М.А. Давлат ва ҳуқуқ ривожининг ҳозирги замон тенденциялари, Ўқув қўлланма, Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. З.М.Исломов.— Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2016.—260 б.
3. Р. Юсувалиева, М. Ахмедшаева, М. Нажимов ва бошқалар. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик / Масъул муҳаррир Р. Юсувалиева. - Т.: ЖИДУ, 2019.-308 б.
4. Саидов А., Таджиханов У., Одилқориев Х. Давлат ва ҳуқуқ асослари: Дарслик. — Т.: Шарқ, 2002 .- 720 б.
5. Сабуров Н., Сайдуллаев Ш. Давлат ва ҳуқуқ назарияси/Ўқув қўлланма. —Тошкент: ТДЮИ, 2011. — 170 б.

6. Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Х.Т.Одилқориев, И.Т.Тулътеев ва бошқ.; проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. – Тошкент.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2009. – 582 б

7. Исломов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси / Масъул муҳаррирлар: Ҳ.Раҳмонқулов, академик, ю.ф.д., проф., – Ҳ.Бобоев, ю.ф.д., проф. – Т.: Адолат, 2007. – 916 б.

8. Husanov O.T., Konstitutsiyaviy huquq atamalarining izohli lug'ati: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi – Т.: “Sharq” 2015. – 240 b

9. О.Аюпов. Дунё Сиёсат Жамият // (Қайта ишланган ва тўлдирилган 9-нашр), “Зиё” нашриёти, Гулистон 2018 й., 221-б

10. Qomus.info onlayn ensiklopedia., <https://qomus.info>.

III. Фойдаланилган интернет веб-сайтлар

1. www.lex.uz
2. www.norma.uz
3. www.wiki2.org
4. www.ru.wikipedia.org
5. www.uz.leskanaris.com
6. www.daryo.uz
7. www.tsil3.ucoz.net
8. www.kutubxonachi.uz
9. www.ziyouz.com
10. www.n.ziyouz.com
11. www.qomus.info